

A BŰNVALLOMÁS ÉS VEZEKLÉS RENDKÍVÜLI FORMÁI

A KÖZÉPKORBAN

A KIKÖZÖSÍTÉSTŐL A GYÓNÁSIG

A bűneik miatt kiközösített és még vissza nem fogadott bűnbánót az egyház jogi-, liturgikus- és lelkipásztori szempontból élesen elkülönített csoportba, a nyilvános vezeklők csoportjába osztotta.

A Római Birodalom bukása következtében felbomlottak a városi egyházközségek, és így a keresztények szétszórta éltek vidéken: nem ismerték egymást, évek teltek el, amíg találkozhattak püspökükkel. Amikor azonban a püspök vagy az őt helyettesítő pap meglátogatta őket, a bűnvallomásukra nem kiközösítést, hanem a feloldozást kaptak, és csak később kellett egyéni vezekléssel eleget tenni vétkeiért (kivétel néhány súlyos, nyilvános bűn: hittagadás, házasságtörés, gyilkosság).

A MEGSZABOTT JÓVÁTÉTELEK ELŐNYEI ÉS HÁTRÁNYAI

580-tól a Brit-szigetéről szerzetesek jöttek a kontinensre. Missziós szándék vezette őket, hisz Európát a barbárok árasztották el. Ír szerzetesek alapították – többek között – a svájci San Gallen-t és az itáliai Bobbio kolostorát.

Az 589-es a spanyolországi Toledoi zsinat dokumentumából mint egy elfogadhatatlan újításról olvashatunk:

„Tudomásunkra jutott, hogy Spanyolország néhány egyházában a hívek nem a kánonok szerinti módon tartanak bűnbánatot, hanem botránnyos formát követnek: valahányszor súlyos bűnbe estek, mindannyiszor kérik a feloldozást a paptól. Hogy megszüntessük ezt a megvetésre méltó merészséget, szent zsinatunk elrendelte, hogy az atyáink által meghatározott kánoni forma szerint adassék a vezeklés, vagyis: aki megbánja bűneit, azt zárják ki a közösségből, állítsák a bűnösök sorába, mígnem elnyeri a kézzátételt. A püspök megítélése szerint, amikor letelt vezeklésének ideje, kerüljön vissza a közösségbe. Aki pedig súlyos bűnébe visszaesik – akár a bűnbánati idő, akár a kiengesztelődés után – azt a régi kánonok szigorú előírásai szerint kell büntetni.”¹

Tekintve, hogy a vizigótok nagy számban tértek keresztény hitre, a szigorú penitencia kiróásával valószínűleg a megbotránkozásnak akartak elejét venni, de igyekezetük elszigetelt maradt. Megdöbbentő, hogy milyen gyorsan terjedt el a kontinensen az az újítás, ami nem is a püspököktől, sem a teológusoktól, hanem az ír szerzetesektől eredt. A szerzetesi közösség gyakorlata így vált a világiak gyakorlatává. Ám döntő különbség is megfigyelhető: míg az előbbi nem szentségi jellegű, hiszen az apát nem mint pap, hanem bölcs közösségvezető szerepel, a galliai és itáliai gyakorlatban viszont a bűnbánattartás lényegénél fogva válik szentségivé. Ez utóbbi viszont azt a veszélyt jelenti, hogy a bűnbánat és feloldozás aktusa teljesen elszakad a lelkivezetéstől, hisz a legtöbb plébániai pap e téren nem rendelkezik azzal a bölcsességgel és gyakorlattal, amivel egy-egy szerzetesi közösség vezetője. Tehát a monostoron kívül alakult ki a bűnbánat szentségi gyakorlata, ám ez magával hozta annak materiális, majdnem „mágikus” formájának veszélyét is.

¹ A 895-ös toledói zsinat 11. kánonja,

A 650-ben Chalon-sur-Saône-ban tartott zsinat 45 püspöke elismeri, hogy a bűnbánat megismételhető, és ez mindenki számára hasznos gyógyír, a keresztények sajátos nevelési eszköze:

„A bűnök engesztelésére szóló penitenciát tekintve – amely a lélek gyógyulására szolgál – úgy határozunk, hogy az minden ember számára hasznos. A papok hallgassák meg a bűnösök vallomását, és adjanak annak megfelelő penitenciát: ez zsinatunk atyáinak egyöntetű tanítása.”²

A MEGSZABOTT JÓVÁTÉTELEK ELFERDÜLÉSEI

A penitenciárius könyvek elburjánzása figyelhető meg a VII-VIII. sz.-ban, majd Nagy Károly és a karoling reform után ezek ismét terjedni kezdtek. Mintegy 20 ilyen maradt ránk. A jóvátételek tarifáját olvasva következtethetünk az abban a korban gyakran elkövetett bűnökre. E penitenciás könyvekből színes, sokszor brutális kép tárul elénk az ezredforduló éveinek mindennapjairól.

Világossá válik továbbá a penitencia elmaterializálódásának veszélye is: a hangsúly a böjtölés napjainak pontos kiszabásán és más önsanyargatáson van, és nem a megtérésre vezető bűnbánat lelki magatartásán, a testvéri szereteten, amit az ősi bűnbánati gyakorlat megkövetelt. A kereskedelmi szemlélet odáig ment, hogy néha és néhol anyagi vonzata is lett egyik-másik büntől való megszabadulásnak.

A másik eltévelyedést az ellentételezés lehetőségéből fakadt. Megtörtént ui., hogy több súlyos bűn elkövetése miatt a bűnbánó annyi elégtételt kapott, amit lehetetlen teljesíteni, pl. 50 évnyi böjt. A korabeli moralisták erre azt a megoldást eszeltek ki, hogy azt – megfelelő módon – át lehet váltani más penitenciára. Így pl. a hosszú böjtölést súlyosabb, de rövidebb penitenciára lehet váltani, mint pl. egy évnyi böjt helyett három nap és három éjjel étlen, szomjan, alvás nélkül zsoltározni egy templomban, vagy egy sírboltban (!); kívánatos, hogy az a bűnbánó, aki e megoldást választja, átélje újjászületésének húsvéti jellegét.

„1. Hosszas böjtölés kiváltható 100 zsoltár-imaóra és 100 térdhajtásra, vagy 150 térdhajtásra és 7 kantikum elimádkozására.

2. Egy évnyi böjtölés helyett választható egy éjjel és egy nappal tartó virrasztás, vagy a 150 zsoltár és a hozzájuk tartozó kantikumok valamint mind a 12 imaóra olvasmányainak elimádkozása kitért karokkal, s minden imaóra után térdhajtással.

3. Egy évnyi böjtölés letudható azzal, hogy miután a bűnbánó a pap és a közösség előtt megvallotta bűneit és ígéretet tett a megjavulásra, három nap és három éjjel virraszt, nem veszi le ruháját, nem ül le, hanem zsoltárokat és kantikumokat recitál, valamint a tizenkét imaórát 12 térdhajtás kíséretében elvégzi.”³

Egy másik – nem kevesebb kockázatot rejtő – megoldás a súlyos elégtétel pénzbeli kiváltása, amit a szegényeknek, vagy a monostornak, vagy magának az elégtételt kiszabó papnak lehet adni. Kibújót lehet találni a penitencia elvégzése alól úgy is, hogy bizonyos számú szentmisét mondatnak (ún. „penitenciás mise”), aminek szintén van anyagi vonzata.

Végül, a Galatákhöz írt levél buzdítása alapján (6,2: „*hordozzátok egymás terhét!*”) olyan megoldás is ismeretes, hogy amennyiben a bűnbánónak vannak olyan barátai vagy szolgálói, akik rendelkezésére állnak, a túl hosszú vagy súlyos böjtöt átruházhatja rájuk is.

² Chalon-sur-Saône, 8. kánon.

³ Penitenciális kézikönyv 2. kánonja a VI. sz.-i Írországból.

„Ha valaki nem ismerné a zsoldárokat, vagy gyengesége miatt képtelen a böjtre, a virrasztásra, nem tud térdet hajtani, kitért karral imádkozni, vagy földre borulni, az keressen valakit, akit megfizet azért, hogy elvégezze helyette az elégtételt, mivel megíratott: Hordozzátok egymás terhét! [Gal 6,2]”⁴

„Tekintélyes ember, barátai segítségével jócskán mérsékelheti saját penitenciáját. Sőt, Isten nevében és gyóntatója segítségével el legyen hitének próbája: Bocsásson meg mindazoknak, akik vétettek ellene, vallja meg bűneit félelem nélkül, ígérje meg, hogy azokat kerülni fogja, és könnyek között fogadja a kiszabott elégtételt. [...] A bűnbánat könnyeivel feküdjön a föld porába, és a hét évnyi penitenciáját három nap alatt elvégezheti a következő módon: szerezzon 12 férfit, akik három napon át csak kenyeret, vizet és zöldséget fogyasztva helyette böjtölnek. Ezután 7x120 embert szintén három napon át böjtöltessen a maga nevében, s így a böjtölt napok száma megegyezik a hét évnyi penitenciával. [...] Ezt a helyettesítő elégtételt megtehetik a gazdagok és tekintélyesek, de a szegényeknek mindent maguknak kell elvégezni. Ez igazságos, hiszen az Írás így szól: 'Mindenki hordozza a saját terhét' (Gal 6,5)”⁵

A VII-VIII. sz.-ban, főleg a műveletlen emberek körében a többé-kevésbé tökéletes bánat helyett a materiális elégtételt terjedt el. Az anyagi hozzájárulás általi bűnmegváltás talán a leginkább hatásos annak érdekében, hogy a megbocsátott bűnök ne ismétlődjenek meg. De el kell ismerni, hogy az efféle szabályok kevésbé egyeztetők össze az Evangélium szellemével, és megütközést keltenek a mélyen hívő keresztényekben is. Ráadásul ez a bűnbánati rendszer teljesen individuálissá vált, s elvesztette egyházi dimenzióját. A plébániai élet ezt követő bizonyos megújulása – legalábbis részlegesen – visszahozza kiközösítés ősi rendszerét.

A BŰNBÁNAT KAROLING REFORMJA

Nagy Károly a korabeli pápákkal összhangban nagy hangsúlyt fektetett a bűnbánati fegyelemben tapasztalható visszasságok megszüntetésére. Elsődlegesen az anyagi kompenzációk lehetőségét kívánták visszaszorítani, hisz a világi papoknak és a monostor szerzeteseinek nagy kísértésük volt arra, hogy saját hasznuk miatt szabjanak ki súlyos penitenciát. Mivel gyakorta megtörtént, hogy tekintélyes emberek alattvalóikkal végeztették el az elégtételt, az angliai Cloveshoe zsinatán 747-ben kimondták a személyes böjt kötelezettségét *„amely nélkül semmilyen súlyos bűn nem nyer bocsánatot”*. A IX. sz. kezdetétől minden helyi zsinat arra törekedett, hogy egységes és hivatalos vezeklési tarifát fogalmazzon meg.

813-ban, Nagy Károly halála előtti évben Chalon-sur-Saône-ban tartott zsinat az ősi bűnbánati fegyelemhez való visszatérést sürgeti, vagyis a megsabott jóvátételek eltörlését.

„Sokhelyütt kiveszett a gyakorlatból az ősi kánoni bűnbánati szokás, és nem veszik figyelembe a kiengesztelődés ősi módját. Az uralkodó segítségét kérjük, hogy a nyilvános bünt elkövető bűnös nyilvános jóvátételre köteleztessék, és legyen kiközösítve, majd tettei és a kánoni előírások alapján kapja meg a kiengesztelődést.”⁶

A 829-ben tartott párizsi zsinat odáig megy, hogy a püspököket arra hívja, hogy a penitenciárius könyveiket égessék el. Ennek célja kettős volt: véget vetni a visszaéléseknek, és helyreállítani a megtérés jócskán meggyengült egyházi jellegét.

⁴ A IX. sz.-ból való Pszeudo-Teodor penitenciárius könyvéből.

⁵ A X. sz.-ból való Pszeudo-Edgard kánonja.

⁶ Chalon-sur-Saône 25. kánonja.

„A bűnüket megbánó bűnösök kapjanak penitenciát az ősi kánoni gyakorlat szerint, elvetve minden kompromisszumot, amit az ún. 'penitenciárius könyvek' tartalmaznak, melyek hibái nyilvánvalóak és szerzői hiteltelenek.⁷

„Számos hanyag és tudatlan pap olyan jóvátételekre kötelezi a gyónókat, amely eltér az ide vonatkozó kánonok előírásaitól. Ezek olyan kánonellenes irományokra hagyatkoznak, amiket 'penitenciáléknak' neveznek. Ezek, ahelyett, hogy a bűnbánók sebeit gyógyítanák, inkább újabb sebeket okoznak. [...] Mi mindannyian, egyhangúan üdvösnek tartjuk, hogy minden püspök a saját egyházmegyéjében kutassa fel ezeket a hiteltelen irományokat, és égettesse el, nehogy a tudatlan papok félrevezessék a híveket. [...] A papokat pedig püspökük tanítsa meg arra, hogy kellő diszkrécióval miként kérdezzék a bűneiket megvallókat, és hogy a kánoni előírások szerint milyen jóvátételre kötelezzék a gyónókat.”⁸

A valóságban egy kompromisszumos megoldáshoz jutottak: a súlyos és köztudomású bűnök bocsánatáért nyilvános vezeklést, a súlyos de titokban maradt bűnökért titokban megszabott vezeklést kellett nyújtani. A két bűnbánati forma tehát egyszerre létezett, és egyik vagy másik alkalmazása nem a bűn súlyosságától, mint inkább a nyilvánvaló vagy titokban maradt voltától függött.

A nyilvános vezekléshez való részleges visszatérésnek inkább társadalmi, mint vallási motívumai voltak. Nem arról van szó, hogy az egész keresztény közösség vegyen részt egy beteg tagjának gyógyításában, hanem hogy a nyilvános szankciók által is védjék az egész társadalmat a veszélyt jelentő bűnöktől. Ráadásul, a nyilvános vezeklés megújult formája megismételhető, vagyis az a keresztény, akit súlyos bűne miatt az egyházból kiközösítenek majd visszavesznek, és bűnébe visszaesik, az ismét kiközösítésben majd megbocsátásban részesülhet, akár többször is. Ezen a ponton a megszabott jóvátételek előre mozdították a nyilvános vezeklést.

Az esetek nagy részében használt, hivatalos bűnbánati eljárás mellett olyanok is léteztek, melyeket különleges helyzetben levők gyakoroltak. Isten bocsánatát kérni és elnyerni, a különösen súlyos bűnökért engesztelést nyújtani ui. nem egyszer olyan rendkívüli kiengesztelődési formákban történt, amely a teológusok és lelkipásztorok körében ellenkezésre adtak okot. Ilyen a közvetlenül Istennek tett bűnvallás, vagy a laikusoknál végzett gyónás, illetve a szentévi zarándoklatokhoz kötődő vezeklések.

KÖZVETLENÜL ISTENNEK TETT GYÓNÁS

Ki ne álmodozna arról, hogy a pap közvetítése nélkül közvetlenül vallja meg bűneit Istennek? A *Miatyánk* imádságban maga Krisztus hív arra, hogy bizalommal forduljunk a mennyei Atyához, kérve bűneink bocsánatát. Ott Isten bocsánata a mi megbocsátási készségünkhöz kapcsolódik (*amint mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek*), és nincs szó komplikált egyházi gyakorlatról. Másrészt viszont apostolainak oldó–kötő hatalmat adott a bűnök bocsánatára. E két evangéliumi szakaszt a IX. sz.-ban Maurus Rabanus a gyakorlat szempontjából úgy értelmezte, hogy a súlyos bűnök bocsánatához elengedhetetlen az egyházi közvetítés, a bocsánatos bűnökhöz pedig a *Miatyánk* elimádkozása.

⁷ Chalon-sur-Saône 38. kánonja.

⁸ Chalon-sur-Saône 32. kánonja, idézi C. Vogel: *Le Pécheur et la Pénitence au Moyen Age*, Cerf, Paris 1969, 196-198.

A keresztények nagy része azonban mindig – még a halálveszély esetén is – igényelte a pap közvetítő hatalmát, amely biztosította őket Isten bocsánata felől. Alcuin diakónus, Nagy Károly vallásügyi tanácsadója 790 körül így ír:

„Tudomásomra jutott, hogy vidékükön a világiak nem akarnak papnál gyónni, holott jól tudjuk, hogy ők kapták Krisztus Urunktól a szent apostolok révén a az oldás-kötés hatalmát. De mit tud a pap feloldani, ha nem ismeri a bűnösök megkötözöttségeit? Az orvos sem tudja gyógyítani a betegséget, ha a beteg meg nem mutatja sebeit. Amint testiünk betegségei az orvos gyógyítói kezeinek beavatkozását követeli, mennyivel inkább rászorul a lélek sebe, hogy a lélek orvosa gyógyítsa. Te ellenben csak Istennek akarod megvallani bűneidet, és nem adsz elégtételt Krisztus egyháza előtt, aki ellen vétkeztél?! Vajon Krisztus miért parancsolta a meggyógyított leprásoknak, hogy mutassák meg magukat a papoknak (Mt 8,4)? [...] A gyóntató pap visszautasítása a gőg egy formája. Azt mondod: 'Jó dolog az Úrnak megvallani bűneimet' – ám még inkább jó, ha vallomásodnak emberi tanúja is van.”⁹

A LAIKUSOK ELŐTT VÉGZETT BŰNVALLOMÁS

Az ÚSz-ből idézhető olyan szöveg is, amely sajátos bűnbánati gyakorlattal kecsegtet. A Jakab-levél 5,16-ban ezt olvassuk: *Valljátok meg egymásnak bűneiteket, és imádkozzatok egymásért, hogy gyógyulást nyerjétek*”. A keresztény liturgia, különösen is a szentmise kezdete ezt a felhívást váltatja valóra. A II. sz. első feléből származó, a keresztény életvitelnek irányt adó *Didaché* így ír:

„Az Úr napján gyűljetek egybe, miután megvallottátok egymásnak bűneiteket, törjétek meg a kenyeret és adjatok hálát az Istennek.” (XIV,1)¹⁰

A szentmise mai liturgiájában is van egy olyan szövegváltozat, amely az egész közösséggel mondatja: *Gyónom a mindenható Istennek és nektek testvéreim, hogy sokszor és sokat vétkeztem...*

A középkori liturgiában a *Confiteor*-t csak a pap és a diakónus imádkozta, azok is csendesen, míg a hívek közösségét a pap a prédikáció végeztével szólította fel, hogy kérjék Isten bocsánatát, majd egy olyan rítus következett, amely magában foglalta a keresztvetést, majd közösen végezték el az elégtételt a *Misereatur* és az *Indulgentiam* elimádkozásával. E közösségi bűnbánattartási formát számos egyházban gyakorolták (különösen Rómában és Itália több vidékén) a XVI. sz. végéig.¹¹

A X. sz.-ből ránk maradt, Szent Ágostonnak tulajdonított, anonim levél az igaz és a hamis bűnbánatról így ír:

„A bűnbánatnak olyan ereje van, hogy amennyiben nem található pap, a bűnös megvallhatja bűneit egy világinak. Gyakran megtörténik ugyanis, hogy a pap nem érkezik meg oda és akkor, amikor a bűnös szégyenkezve megvallja bűneit. Még ha a laikusnak nincs is hatalma feloldozni a bűnöst, az, aki ebben az esetben társának vallja meg bűneit, az is kiérdemli bűneinek bocsánatát, mivel meg volt benne a vágy, hogy a paphoz forduljon. Hiszen a leprások is meggyógyultak már aközben, hogy a paphoz mentek, és még mielőtt megmutatták neki magukat (Lk 17,14). Ebből látszik, hogy Isten a szándékot tekinti, amikor a lehetőségek meggátolják, hogy a bűnbánó papot találjon. Az őszinte bűnbánó tehát elnyeri Isten irgalmát, még ha az nem is olyan nyilvánvaló, mint amikor elnyeri a pap feloldozását.”¹²

⁹ Alcuin: 112. levél, in PL 100, 337-338.

¹⁰ Vö. Apostoli atyák, Ókeresztény írók 3. kötet, Bp. 1983, 100.

¹¹ Vö. Rouillard, Ph.: *Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni*, Queriniana, Brescia 1999, 55.

¹² Idézi Philippe Rouillard in *Storia della penitenza*, 154.

A monasztikus hagyományból ismert gyakorlat, hogy a bűnbánó szerzetes egyik társához fordult, aki jó tanáccsal látta el, és imádkozott vele. A VIII. és IX. sz.-i lelki mesterek, mint a Tiszteletreméltó Béda (720 k.) vagy Jónás, Orleans püspöke (825 k.) elfogadják, sőt ajánlják, hogy a súlyos bűnöket a papnak gyónják meg, hogy feloldozást nyerjenek, a visszatérő bocsánatos bűnöket pedig olyan laikusnak, aki tanácsaival és imájával tudja segíteni a bűnbánót. A laikus ugyan nem birtokol szentségi feloldozó hatalmat, de közbenjár Istennél azért, aki rábízta magát. Béda a következőképpen kommentálja a Jakab-levél 5,16 versét:

„Ha a betegek bünt követtek el, és azt megvallották az egyház papjának, és teljes szívükből vallják, hogy azokat elkerülik és jóváteszik, bűneik bocsánatot nyernek. Gyónás nélkül azonban, a bűnök nem nyernek bocsánatot. Ezért a szöveg így folytatja: 'Valljátok meg egymásnak bűneiteket, és imádkozzatok egymásért, hogy gyógyulást nyerjete'. E szavak azt akarják mondani, hogy enyhébb, mindennapi vétkeinket meg kell vallanunk felebarátaink előtt, és hisszük, hogy mindennapi imáink köszönhetően elnyerjük az üdvösséget. A szándékos és súlyos vétségeket a Törvény szerint a papnak valljuk meg, alávetve magunkat az ő ítéletének, hogy megtudjuk mi módon és mennyi idő alatt tudunk megtisztulni.¹³

A X-XI. sz.-ból származó különféle elbeszélések mutatják, hogy keresztények világiak előtt vallják meg bűneiket. Ám ez a gyónás mindig olyan szélsőséges esetekben történt, amikor a keresztény halálveszélybe került, és lehetetlen volt papot találni. Megtörtént ez háborúban, vadászatkor bekövetkező balesetkor, vagy hajótörés esetén. A korabeli lovagregényekben gyakorta olvasható, hogy a harcban halálos sérülést szenvedett keresztény úr vagy katona pap híján a közelében levő társának gyónja meg bűneit. Társától nem kap ugyan szentségi feloldozást, de lelkiismeretén ezáltal is könnyít. És olyanról is olvashatunk, hogy amikor társ nincs mellette, a haldokló fennhangon vallja meg bűneit Istennek, aminek csak a lova vagy a méltóságát jelképező pajzsa lehet tanúja.

A korabeli teológusok kidolgozták e gyakorlat elméletét is. A bűnvallás elengedhetetlen fontosságát hangsúlyozva rámutattak, hogy az nem csak arra való eszköz, hogy az annak megfelelő elégtételt kiszabhassák, hanem az alázatos bűnvallomás a bűnbánat lényegi eleme. Hamis lenne tehát azt gondolni, hogy a középkorban a bűnbánat szentségét papok és laikusok egyaránt kiszolgáltatták. Világos volt, hogy a feloldozás hatalmát csak a papok bírják, míg tény, hogy papnélküli, súlyos esetekben a bűnbánó vallomását egy laikus is meghallgatta, hogy titkától felszabadítsa, és így méltóvá tegye Isten bocsánatára. A bűnbevallás és Isten bocsánata közti kapcsolatot hangsúlyozó teológiai értelmezés a XIII. sz. végéig Nyugaton olyannyira elterjedt, hogy Aquinói Szent Tamás nem vonakodik azt írni, hogy a laikus előtt végzett gyónás „valami módon szentségi”.

„Amint a keresztség, úgy a bűnbánat is szükséges szentség. Tekintve, hogy a keresztség szentsége elengedhetetlen, kiszolgáltatásának két formája van: egyik, amit hivatalosnak nevezünk, vagyis a pap végzi, a másikat pedig a szükséghelyzet adja. Hasonlóan: a gyónás hivatalos módja a pap jelenlétében történik, míg szükséghelyzetben a laikus helyettesítheti a papot, hogy a gyónást meghallgassa. Valójában a bűnbánat szentsége nem csak attól függ, aki szolgálati tevékenysége által feloldozást ad és elégtételt szab ki, hanem attól is, aki a szentségben részesül. A penitencia adója és végzője amennyire csak lehet, kell hogy együttműködjenek. Amikor azonban hirtelen szükséghelyzet adódik, a bűnbánó tegyen meg mindent a maga részéről: vallja meg bűnét annak, akinek tudja. Még ha az az ember nem is közvetítheti számára a szentség teljességét – hisz laikusként feloldozást nem adhat –, a Főpap helyettesíti a pap hiányát. [...] Aki tehát szükséghelyzetében egy laikusnak vallotta meg bűneit,

¹³ Tiszteletreméltó Béda: *Commento alla Lettera di Giacomo*, in CCL 121, 221-222.

az elnyeri Isten bocsánatát, mert a maga részéről mindent megtett érte; igaz ugyan, hogy az Egyházzal nem engesztelődött ki. A veszély elmúltával további szentségekben tehát csak akkor részesülhet, ha egy paptól feloldozást kapott.”¹⁴

VEZEKLŐ ZARÁNDOKLATOK

Az Írországból jött szerzetesek adtak példát a zarándoklatokra (peregrináció a lat. *per agros* „mezőt átszelni” szóból ered). Elhagyták szeretett szigetüket, atyáik földjét, hogy ismeretlen vidékre menjenek, ahol többé-kevésbé befogadták őket, de mégis sok önmegtagadást és szüntelen alkalmazkodást kellett gyakorolniuk. Gyakran történt, hogy a súlyos bűnüket megvalló keresztények egy vagy akár több évnyi vándorútra indultak, s e kóborlás sok-sok veszélyes kalanddal járt. A bűnükért engesztelő vándorok bibliai modellje Káin lehetett, aki testvére meggyilkolása után otthontalan kóborlásra kényszerült (vö. Ter 4,12). A vezeklésből útra induló férfiak ráadásul azzal nehezítették haladásukat, hogy vasláncot húztak maguk után, míg a nők olyan fehér tunikát öltöttek, ami miatt gúny tárgyai lettek. Néhány penitenciárius könyv azt is megtiltja nekik, hogy két éjszakánál többet töltsenek egy helyen, vagyis hetekig, hónapokig hosszabb megpihenés nélkül vándoroltak, míg elérkezett felszabadulásuk napja, amikor felejthetetlen tapasztalatokkal térhettek vissza a normális életbe. Ezt a vezeklési módot főleg olyan klerikusokra rótták ki, akik gyilkosságot, vagy botrányos szexuális bűnt követtek el. Mindkét esetben a bűnös fizikai eltávolítása megakadályozta a bosszúállást, és hozzájárult, hogy az adott helyen a botrány feledésbe menjen.

A vég nélküli és ellenőrizetlen csavargások elburjánzása miatt a IX. sz.-ban, vagyis a karoling reform idején szükséges volt módosítani a vezeklések kiszabását: ahelyett, hogy sorsára bíznák a bűnbánót, egy híres kegyhelyre irányították. Ezáltal egyrészt ott az ereklyéknél imádkozva a szentek közbenjárásáért esedezhet, másrészt az induláskor kapott menlevelet a helyi hatósággal le tudja pecsételtetni, hogy ezzel igazolja az elégtétel elvégzését. Ilyen zarándok-kegyhely volt ebben az időben Szent Márton városa, Tours, a Mont-Saint-Michel, Rocamadour, de úgyszintén Róma, Santiago de Compostella, ahova jól megszervezett út vezetett, Köln (ahol az istenkereső vándorok, a napkeleti mágusok ereklyéit tisztelték), s végül Jeruzsálem, amely a keresztiesek számára a teljes búcsú elnyerését tette lehetővé. Még ha mindenki jószándékkal indult is el, megtörtént, hogy egyesek az út menti banditák közé szegődtek. Ennek ellenére kétségtelen, hogy a megfelelő lelki kísérettel ellátott zarándokút a legtöbb résztvevő számára igazi „damaszkuszi útnak” minősült, máskülönben nem lett volna oly nagy lelki hatással a korabeli Nyugat-Európa számára. A bűnbánati zarándoklatok gyümölcseit jól illusztrálja a Rómában ezután rendszeresen meghirdetett szentév.

A SZENTÉV INTÉZMÉNYE

A keresztény „szentév” fogalma a zsidó jubileumi év fogalmában gyökerezik, amiről a Leviták könyvében (25,8-55) olvashatunk. Az ötven évenként bekövetkező jubileumi év alkalmával azt ünnepli Isten népe, hogy bocsánatot nyert minden bűnük. Ez azonban azt a kötelezettséget vonja magával, hogy ők is szabadítsák fel testvéreiket a szolgaságból, az elidegenített javakat szolgáltatassák vissza eredeti tulajdonosuknak, sőt a földet se műveljék meg abban az évben, hogy a természet is visszanyerhesse erejét. Tehát az igazságtalanságból fakadó minden aránytalanság álljon helyre, s az élet kezdődjön előlről.

¹⁴ Aquinói Szent Tamás: *Summa Theologiae, Supplementum*, q.8, a.2.

A héb. *jōbēl* a szentév kezdetét meghirdető harsonáról kapta nevét. Az első szentévet nem a pápa vagy a papok hirdették meg, hanem 1300. január 1-én maga a római nép özönlött a Szent Péter bazilikába, hogy ott kezdje meg az új évszázadot. Elterjedt köztük az a meggyőződés, hogy bűneikre bocsánatot nyernek, ha ellátogatnak mind a négy nagy római bazilikába, s attól kezdve így is tesznek. Később fél-, majd negyed-évszázadonként hirdették meg a jubileumi szentévet, amelynek megünnepléséhez a teljes búcsú elnyerése társult.¹⁵

Hogyan értékeljük ezen engesztelő zarándoklatokat? A hosszas földi vándorlás jól szimbolizálja és ösztönzi azt a lelki folyamatot, amit minden embernek meg kell tennie, ha Isten bocsánatának elnyerésére vágyik. A térbeli zarándoklat egyúttal időbeli dimenziót is hordoz, hiszen Isten bocsánata és az egyház feloldozása az idő ritmusához kötődik: kerek évszázadokhoz vagy az Üdvözítő megtestesülésének kerek évfordulóihoz. E ciklusonként visszatérő szentévek a keresztényt egyénileg is figyelmeztetik esendőségére, sőt bűnösségére, s ebből következően a megtérés és az egyházi közösségbe újbóli integrálódás szükségességére.¹⁶

A bűnvallomás és az engesztelés az egyház történelmében gyakorolt különféle, sokszor különös formái abból az állandó feszültségből fakadnak, ami szükségszerűen ki kell egészítse egymást, ti. az Istennel való kiengesztelődés egyéni és közösségi oldala.

A IV. LATERÁNI ZSINAT HATÁSA

Szent Ferenc és Szent Domonkos olyan lelki megújulást hoztak az egyházba, amelynek egyik sarokköve a rendszeres gyónás volt. A világban élő ún. harmadrendi tagjaiktól többek között azt is elvárták, hogy évenként háromszor végezzenek szentgyónást és szentáldozást, abban a tudatban, hogy az megtisztulásukat és lelki előrehaladásukat szolgálja.

Hivatalos egyházi dokumentumok közül a IV. Lateráni zsinat 21. konstitúciójában olvassuk az első tanújelét annak, hogy az évenkénti gyónás mindenki számára kötelező, mondván:

„Minden hívő férfi vagy nő, aki eljutott esze használatára, őszintén gyónja meg minden bűnét saját papjánál, legalább évente, és lehetősége szerint végezze el a neki kirótt elégtételt. Továbbá – legalább húsvétkor – tisztelettel vegye magához az eukarisztia szentségét, hacsak nem ésszerű indítéknál fogva a papja kötelezte, hogy egy időre tartózkodjék a szentáldozástól. [...] E rendelet be nem tartása miatt élőként nem léphet a templomba, holtként nem kaphat keresztény temetést. Ezen üdvös határozatot hirdessék ki rendszeresen a templomokban, nehogy valaki arra hivatkozasson, hogy nem volt tudomása e rendeletről. [...] Ha valakit igaz indíték vezet arra, hogy bűneit egy másik papnál vallja meg, előbb kérjen és kapjon engedélyt arra saját plébánosától, máskülönben annak nincs felette oldó-kötő hatalma.¹⁷

E rendeletet a tridenti zsinat annyiban pontosította, hogy legalább a súlyos, vagy halálos bűnöket köteles megvallani, és azt is kimondta, hogy ki-kí a saját plébánosánál vagy káplánjánál köteles gyónni, vagy attól engedélyt kapva más papnál is elvégezhetze évi szentgyónását.

A IV. lateráni zsinattól kezdve tehát a súlyos vezeklés helyett a feloldozás kapott hangsúlyt, az elégtétel szimbolikus aktussá vált olyannyira, hogy majdan a tridenti zsinatnak azt kellett hangsúlyoznia, hogy a bűnnek megfelelő penitenciát továbbra is ki kell szabni.

¹⁵ Vö. Lecler, J.: *Boniface VIII et le jubilé de 1300*, in *Études* 2 (1950) 145-157.

¹⁶ Bourdeau, F.: *La Route du pardon: pèlerinage et réconciliation*, Éd. Du Cerf, Paris 1982, 51-83.

¹⁷ In: *Concilium Oecumenicorum Decreta*, EDB 1991, 245

Az újkorban a nyilvános vezeklés próbaidejének átugrása folytán a megtérésre nem volt meg a liturgikus keret: ha a bűnös még a szentségekhez való járulása előtt, magányos „előkészülete” során nem bánta meg a bűnét, nem tett őszinte „erős fogadást”, akkor nem mindig talált alkalmat a megtérésre azalatt a rövid párbeszéd alatt, amely közte és a gyóntató pap között lefolyt. De a szentségek liturgiája nem elszigetelt valóság, hanem szervesen illeszkedik az egyház közösségi hitéletének eleven egészébe. A tridenti zsinat hatására megújuló katolicizmus a katekézis, a vasárnapi prédikáció, a népmissziók, a háromnapos lelkigyakorlatok koszorújába foglalta a „jó gyónást”, és így pótolta azt, ami magában a szertartásban hiányzott.¹⁸

---

¹⁸ Vö. Alszeghy Z.: *A gyónás*, Tkk III/7, Róma 1978, 32.